

ASPECTE RELEVANTE ÎN FORMAREA COMPOZITORULUI GUSTAV MAHLER

Lect. univ. dr. ANAMARIA CĂLIN

Universitatea Națională de Muzică București

Anamaria CĂLIN, absolventă a liceului de muzică George Enescu și a Universității Naționale de Muzică, București (1998), specializarea Muzicologie, Anamaria Călin își susține teza doctorală în anul 2003. Autoare a mai multor volume de muzicologie, publicate atât în țară cât și în străinătate, între care: *Carl Orff – Trionfi Trittico Teatral*, *Claude Debussy – Opera și baletul*, *O carte a stilurilor muzicale* (coautor împreună cu Vasile Iliuț) sau *Claude Debussy - monografie*, Anamaria realizează, de asemenea, studii, recenzii și articole de specialitate în numeroase publicații naționale. Redactor la revista *Musicology Today*, Anamaria Călin este în prezent lector universitar la Departamentul de Muzicologie și Științele Educației Muzicale al UNMB, precum și membru al UCMR.

REZUMAT

Mahler va rămâne un rapsod al vremurilor sale, mereu martor al suferințelor și al nedreptăților trăite de el și semenii săi. Față de marile descumpăniri trăite, copilul Mahler și-a găsit deseori refugiu în mijlocul naturii iubitoare și cu deosebire în studiile muzicale. Nu se poate trece peste acești primi paisprezece ani ai copilăriei lui Gustav Mahler, fără a nu se atrage atenția asupra importanței pe care a avut-o influența șirului lor asupra gândirii și creației sale. Cucerit de folclorul ceh, ale cărui ecouri se resimte uneori în procesul dezvoltărilor sale melodice de mai târziu, sau de unele tradiții muzicale germane, pe care începuse să le cunoască ascultând muzica ce se cânta duminică în parcul central al orașului, ca și în casa noilor lor vecini din Iglau (așa numita *Hausmusik*), copilul va fi marcat pentru totdeauna și de o altă formă a muzicii orășenești – muzica militară. Paralel cu vraja oferită de muzică, copilul era fermecat și de poveștile istorisite de Nanni – doica unor copii din vecinătate, pe care o adoptase și familia sa. Dintre primii profesori pe care Mahler i-a avut la Iglau, cei mai importanți rămân Heinrich Fischer – dirijor al corului parohial și profesor de solfegii la liceul local – și Wenzel Pressburg, unul dintre elevii lui Anton Bruckner. Si dacă – în ceea ce privește meritul de a fi creat lieduri gândite în ciclu – Mahler a fost un continuator al concepției deschise de Schubert și reluată de Schumann (sub diverse forme) sau de Brahms (în ciclul *Romanțele Magelonei*), în ceea ce privește concepția interpretării, acest compozitor de la apusul erei romantice își înscrie numele ca primul dintre toți creatorii acestui gen ce a chemat orchestra pentru a colabora cu vocea solistă. Din anul 1875, când elevul Gustav Mahler împlinește 15 ani, începe să se deschidă calea către vestita școală muzicală din Viena unde, ca și Hugo Wolf, se înscrie la conservator, bucurându-se de

îndrumarea competentă a unor profesori de înalt prestigiu ca Iulius Epstein și mai ales Anton Bruckner.

Cuvinte cheie : Compozitor, copilărie, influențe, trăiri, profesori, stil, gen.

1. Aspecte generale

Pentru a prezenta personalitatea compozitorului și dirijorului Gustav Mahler – în jurul căruia au pluit dispute estetice derutante în timpul vieții și după moartea sa – trebuie stabilit faptul că acest complex muzician și-a manifestat harul și apartenența spiritualității sale artistice ca fiu al romantismului târziu în care a trăit și i-a aparținut întru totul ca sensibilitate și aspirații. Contemporan cu Hugo Wolf – născut în același an cu el (1860) –, cu Claude Debussy (1862), Manuel de Falla (1862) sau Richard Strauss (1864), el va contribui în mare măsură la deschiderea unor ferestre cu noi orizonturi către muzica secolului XX, o muzică ce aduce surprinzătoare nuanțe de intensificare a expresivității muzicale, fără ca acestea să fi fost determinante în realizarea unei gândiri muzicale noi – ca substanță și limbaj – așa cum prevedea Richard Wagner că va fi „muzica viitorului”. Gustav Mahler nu se va număra printre acei compozitori ce vor fi din ce în ce mai atrași de prospețimea unor inflexiuni melodice surprinse de ei în factura unor stranii structuri modale și nici printre cei ce vor încerca să se apropie de asprimile ce răzbăteau din ce în ce mai agresiv în stilul mai tânărului vienez Arnold Schönberg (1874 – 1951), pentru a reflecta în lucrările sale tragismul epocii în care a trăit. Spre deosebire de contemporanii săi, Mahler va rămâne un rapsod al vremurilor sale, mereu martor al suferințelor și al nedreptăților trăite de el și semenii săi. „Există un viciu în întreaga Europă”, afirmă el dezamăgit. „Pretutindeni se spune: aceasta nu mă privește... Dar așa ceva nu poate afirma un om, ci o mână de lut. Nu, pe mine mă privește totul, întreaga lume !...”

2. Familia și marile suferințe

Am înțeles să folosesc un citat desprins din crezul acestui compozitor, pe care majoritatea biografiilor sau a comentatorilor realizărilor sale îl folosesc ca *motto* în scrierile lor, pentru a ilustra cea mai reprezentativă dintre trăsăturile sensibilității sale. Este esența unor suferințe pe care artistul le-a trăit din frageda copilărie, ca martor al unor clipe de discordie ivite între părinții săi (despărțiți prin vârstă, temperament sau preocupări). Tatăl – Bernhard Mahler – era fabricant și comerciant de băuturi fine, mereu solicitat de munca sa, așa cum era preocupat și de răspunderea sa mereu trează pentru familie. Mama – Marie Mahler (născută Hermann) – cu zece ani mai tânără decât el –, o fire blândă, deosebită de cea

înăspriată de muncă și de umilințele suferite de soțul ei (născut evreu, într-o epocă de crescând manifestări antisemite). La aceste umbre, mereu survenite în sufletul copilului lor – al doilea din șirul celor paisprezece¹ – au contribuit cu timpul și cele trăite la înmormântările câtorva frați ce au murit de mici, la care se va adăuga, în curând, și cea a celui mai drag dintre ei (Ernst, de treisprezece ani, doar cu un an mai mic), alături de care își petrecuse anii copilăriei. Față de asemenea descumpăniri, copilul Mahler și-a găsit deseori refugiul în mijlocul naturii iubitoare și cu deosebire în studii muzicale "înverșunate" (după cum le apreciau părinții lui), datorită cărora a reușit să fie un pianist aplaudat în public încă de la vârsta de nouă ani. Doar că, după moartea fratelui său, Ernst, va trebui să treacă un întreg an pentru ca micul muzician să-și recapete echilibrul sufletesc, după cum va transmite viitoarea sa soție – Alma Mahler – căreia compozitorul îi mărturisise faptul că acea zi, a despărțirii de fratele său (13 aprilie 1874), fusese „ultima zi a copilăriei sale”.

Nu se poate trece peste acești primi paisprezece ani ai copilăriei lui Gustav Mahler, fără a nu se atrage atenția asupra importanței pe care a avut-o influența șirului lor asupra gândirii și creației sale. Pentru că aceasta este perioada în care s-au cimentat primele straturi de înregistrări în fondul sufletesc, deosebit de receptiv, la marea varietate de manifestări ale bucuriilor și suferințelor ce se împleteau în traiul celor ce-i înconjurau viața sa de toate zilele.

Ceea ce se știe cu precizie este că s-a născut la 7 iulie 1860 în localitatea Kalische de pe teritoriul Moraviei², dar se cunoaște mai puțin faptul că, în acest leagăn al existenței sale, el nu a trăit decât primele șase luni din viață, deoarece tatăl său – mereu aspirând la o mai bună stare a familiei și o mai bună educație a copiilor – a hotărât să părăsească mica localitate sătească pentru a se stabili la Iglau, un oraș situat la doar treizeci și cinci de kilometri depărtare, pe atunci al treilea ca importanță economică și culturală al vechiului ținut morav (după Brno și Olmutz). Acest capitol nou din viața familiei Mahler nu a însemnat ruperea totală a legăturilor cu cei rămași la Kalische. Din vizitele pe care le făcea acolo bunicilor lui dinspre mamă, copilul se întorcea vrăjit, și primul lucru ce se repezea să-l facă odată reîntors acasă era să încerce a cânta la micile sale instrumente-jucării muzica auzită și memorată de el în timpul zilei. Nu lipseau nici încercările de a reda ciripitul vesel al păsărilor, nici foșnetul acestora din pădurea apropiată, în care se refugia deseori de mână mama sa. Talentul și râvna copilului preșcolar de a reproduce melodiile ascultate, sau de a evoca zgomotele din natura ce-l fermeca, îi surprindeau pe toți cei ce-l înconjurau.

---

¹ Unsprezece băieți și trei fete.

² Ținut ce fusese centrul unui mare imperiu care, distrus de maghiari în anul 908, va fi integrat doar după un secol în regatul Boemiei.

3. Influențe

Cucerit de folclorul ceh, a cărui influență se resimte uneori în procesul dezvoltărilor sale melodice de mai târziu, sau de unele tradiții muzicale germane, pe care începuse să le cunoască ascultând muzica ce se cânta duminică în parcul central al orașului, ca și în casa noilor lor vecini din Iglau (așa numita *Hausmusik*), copilul va fi marcat pentru totdeauna și de o altă formă a muzicii orășenești – muzica militară – datorită faptului că noua lor locuință din Iglau era învecinată cu o cazarmă. Și astfel, trezit zilnic de goarna ce chema soldații la program, el a avut prilejul să asculte întreg ritualul militar. Cel mai mult se bucura însă când soldații mășăluiau prin fața casei lor, intonând marșuri eroice (acompaniați uneori și de câteva instrumente de suflat lucitoare). Era un prilej de sărbătoare, când își putea lua mica trompetă – dăruită de tatăl său – putând chiar să se alăture coloanei de tineri soldați, în drumul lor spre câmpul de instrucție, fiind apoi urmat și de alți copii din vecinătate. Muzica de cazarmă va pătrunde și ea în repertoriul micului Gustav, apropiindu-l din ce în ce mai mult de rezonanțele specifice ansamblurilor de suflători. Se impune, așadar, o nouă contribuție la îmbogățirea cuceririlor sale timpurii, capital ce va deveni o inestimabilă sursă de inspirație în procesul creator-evocator specific limbajului său de mai târziu (ce va fi considerat de unii comentatori sau cronicari ai realizărilor sale, ca încercări de „amalgam stilistic”). Asemenea tendințe de împletire a unor impresii culese din natură (sau de viața ce pulsa ademenitor în jurul lui) vor rămâne ca mărturie în exprimarea sa prin sunete, așa cum aceasta se remarcă în prima compoziție a copilului de șase ani, *Polka cu introducere de marș funebru*, în care poate fi surprinsă alăturarea unor contrastante impresii culese pe atunci de el (ca cea a unui dans pe care îl ascultase deseori în parcul orașului, cântat de fanfara militară, pusă în contrast cu tragismul ritmic al marșurilor funebre, ce străbăteau din când în când străzile orașului), acea muzică ce va evoca în curând și suferințele trăite la tragicele dispariții ale fraților și părinților săi, dar și ale unor prieteni apropiați.

Paralel cu vraja oferită de muzică, copilul era fermecat și de poveștile istorisite de Nanni – doica unor copii din vecinătate, pe care o adoptase și familia sa. Serile petrecute cu acest nou „membru al familiei”, care avea un repertoriu inepuizabil, i-au rămas multă vreme în amintire, inspirând fondul unora dintre liedurile de mai târziu. Reprezentativă este, în acest sens, prima dintre lucrările sale importante – cantata *Das Klagende Lied* (Cântecul tânguitor) – al cărui fond epic a fost inspirat de una dintre tulburătoarele povestiri transmise de Nanni în serile de iarnă.

4. Studiile

Școala primară și studiile secundare, urmate de Mahler la liceul german din Iglau, nu au avut rezultatele strălucite pe care le așteptau toți cei din jurul muzician. Calificative maxime nu apăreau în carnetele lui de note decât la gimnastică, religie sau materiile muzicale. Copilul era surprins deseori neatent, cufundat în gânduri pe care el refuza să le mărturisească celor ce-l întrebau despre ele. Părinții lui, obișnuiți cu asemenea evadări în visare și deplin încredători în viitorul lui de muzician, înțelegeau aceste stări de interiorizare și nu se supărau. Mai mult decât atât, bunicul de la Kalische îi dăduse între timp și pianul familiei, la care el făcuse de mic progrese uluitoare, ajungând să concerteze și să fie aplaudat de publicul și de presa din Iglau.

În ceea ce privește învățătura sa muzicală, sunt mulți cei care s-au declarat a se fi numărat printre primii săi profesori. După mărturisirile familiei Fischer (buni vecini și prieteni ai părinților), primii ar fi fost Jacob Sladky (contrabasist în orchestra teatrului din Iglau) și Franz Viktorin (concert-maestru al aceleiași orchestre). Ar mai fi de semnalat încă un nume de profesor al liceanului Mahler, anume Johannes Brosch, semnat al unui document nedatat, în cuprinsul căruia, strălucitul său elev declarase următoarele: „Sunt sigur că peste 20 – 30 de ani Richard Wagner va fi pretutindeni recunoscut ca un mare maestru, în timp ce Mendelssohn va fi de tot uitat”¹. Dintre primii profesori pe care Mahler i-a avut la Iglau, cei mai importanți rămân Heinrich Fischer – dirijor al corului parohial și profesor de solfegii la liceul local – și Wenzel Pressburg, unul dintre elevii lui Anton Bruckner.

Din anul 1875, când elevul Gustav Mahler împlinește 15 ani, începe să se deschidă calea către vestita școală muzicală din Viena unde, ca și Hugo Wolf, se înscrie la conservator, bucurându-se de îndrumarea competentă a unor profesori de înalt prestigiu ca Iulius Epstein și mai ales Anton Bruckner. Întâmplarea a făcut ca, printre prietenii săi, să se fi numărat și un elev cu trei ani mai mare decât el – Josef Steiner –, un bun pianist și iubitor de muzică ce învățase și el la aceeași școala germană din Iglau. Totodată, unul dintre prietenii tatălui său (Gustav Schwarz) a descoperit pe domeniul moșiei sale câteva manuscrise de valoare, printre care și o partitură rămasă de la Sigismund Thalberg², al cărui cuprins muzical nu avea posibilitatea să-l descifreze. Prin familia Steiner, acesta a aflat despre existența unui tânăr licean capabil să le citească la prima vedere, prilej ce a condus la invitația făcută tânărului Mahler de a veni în casa bogatului moșier. După ce i-a cântat la pian partitura lui Thalberg și apoi câteva din propriile sale compoziții, gazda, deosebit de impresionată de cunoștințele acestui adolescent, ca și de talentul

---

¹ Henry Louis de la Grance, *Gustav Mahler*, Paris, Ed. Fayard, 1979, Vol I, pag. 33.

² Sigismund Thalberg (1812 – 1871), virtuoz pianist austriac, angajat la curtea imperială austriacă, cu o carieră mondială ce va rivaliza cu cea a lui Liszt.

pianistului, l-a invitat să petreacă vacanța de vară la moșia sa din apropiere, împreună cu prietenul său Josef Steiner. Așa a ajuns tânărul muzician să trăiască o vacanță cu zile întregi de muzică de cameră și convorbiri muzicale, la care s-a adăugat apoi și propunerea de a fi putut urma cursurile de la Conservatorul din Viena, paralel cu cele liceale de la Iglau. Gustav Schwarz va trimite o scrisoare familiei lui Mahler, gest ce va netezi talentatului elev drumul către celebra școală vieneză. La rândul său, acesta trimite o scrisoare de mulțumire binefăcătorului său, document ce va rămâne ca o primă mărturie de arhivă din rândul celor scrise de mâna muzicianului.

„Dragă domnule Schwarz – scria el cu recunoștință – doresc să profit de scrisoarea pe care dumneavoastră ați trimis-o bunului meu tată, pentru a vă mulțumi pentru felul în care m-ați primit și găzduit. Trebuie să vă comunic faptul că va trebui să lupt pentru a-l convinge să accepte proiectul nostru... El înclină deja către această perspectivă, dar nu este încă întru totul convins. Așa că, precum în „Wilde Jagd” de Burger¹, el are câte un luptător de fiecare parte a sa și fiecare îl influențează într-o direcție opusă. Cu toate acestea, eu am marea speranță că luptătorul bun va fi cel care va învinge. Dazu musst du, o Werner, mir verhelfen ! (Și tu, Werner, ești acela care trebuie să mă ajuți !). Tatăl meu se teme uneori să nu se întâmple să-mi neglijez sau să-mi întrerup studiile, după cum alteori se teme să nu mă influențeze Viena cu rele obiceiuri. Am impresia că el înclină deja de partea mea, dar trebuie să mă înțelegeți că singur nu pot susține această luptă contra autorității superioare a celor rezonabili și responsabili. Contez, așadar, pe onoarea de a ne vizita (sâmbătă, 4 septembrie) dar fiind că sunteți singurul care-l puteți convinge în acest sens...”

Citatul din cuprinsul acestei scrisori trimise de Gustav Mahler la cincisprezece ani, dezvăluie atât maturitatea gândirii sale, cât și seriozitatea cu care părintele îi urmărea educația. A învins, desigur, încrederea pe care a avut-o Mahler – tatăl - în vocația și seriozitatea fiului său, pentru ca, în toamna anului 1875, să îl însoțească la Viena. În geamantan a dus cu el și câteva din ultimele compoziții, spre a le supune unei examinări în fața juriului de apreciere a calităților celor ce erau admiși la studii. „Muzician înnăscut” – îi va fi caracterizarea profesorului Julius Epstein – care îl va înscrie cu entuziasm la clasa sa de pian. Mult mai târziu, în anul 1911 la dispariția compozitorului, profesorul își va aminti cu duioșie de privirea plină de recunoștință pe care acest talentat candidat i-o aruncase peste umărul tatălui său. Verdictul profesorului de la Conservatorul din Viena nu a fost contrazis de ceilalți examinatori, astfel că Mahler s-a putut înscrie și la clasa de armonie a profesorului Robert Fuchs, precum și la cea de contrapunct și compoziție condusă de Franz Krenn.

---

¹ G. A. Burger (1747 – 1794), autor al unor celebre balade romantice.

Trei ani va studia muzicianul în această instituție de cultură muzicală, timp în care nu va părăsi nici învățătura de la liceul german din Iglau, pe care va reuși să o încununeze prin examenul de bacalaureat ce-l va susține în vara anului 1877.

Acestea au fost auspiciile sub care s-a format ultimul mare simfonist romantic, un compozitor imens care va deveni etalon al genului simfonic, dar și unul dintre cei mai mari dirijori ai tuturor timpurilor, un muzician dispărut, din păcate, mult prea devreme, asemeni multor alți compozitori și artiști a căror făclie a ars mult prea repede.

BIBLIOGRAFIE

BĂLAN, George, *Mahler*, Editura Muzicală, București, 1964

GRANCE, Henry Louis de la, *Gustav Mahler*, vol. I, Ed. Fayard, Paris, 1979

ILIUȚ, Vasile și CĂLIN, Anamaria, *O carte a stilurilor muzicale*, vol. III, Editura Muzicală, București, 2011

ILIUȚ, Vasile, *De la Wagner la contemporani*, vol. I, Editura Muzicală, București, 1992

MAHLER, Alma Maria, *Gustav Mahler, Erinnerungen und Briefe*, Frankfurt, 1949

MAHLER, Gustav, *Briefe 1879-1911*, Herausgegeben von Alma Maria Mahler, Viena, 1925

ȘTEFĂNESCU, Ioana, *O istorie a muzicii universale*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998